

דף יב

'הכי נמי לא חשו להם חכמים משום דמי עבודת כוכבים' – נחלקו הראשונים בישוב הסוגיות ובמסקנת ההלכה, בדיון דמי עבודת כוכבים הנמצאים ביד נכרי; – שיטת הרז"ה: דמי ע"ז ביד גוי – אסורים, כפי משמעות סוגיתנו (ודלא כסוגיא בדף סד. וע' בר"ן באור שיטה זו וישוב קושיות הרמב"ן).

שיטת רש"י: דמי עבודה זרה ביד גוי אסורים, רק כשהם עצמם נקרבים לעכו"ם. שיטת רבנו תם: דמי ע"ז ביד גוי – מותרים. ורק ישראל שהחליף ע"ז – דמיה נאסרים משום והיית חרם כמהו. וכאן מדובר על דמים שהעכו"ם מקצה לצורך עבודת כוכבים, ולכך הם נאסרים. (מה שמועיל הקצאה, הגם שאין ענין 'הקדש' לע"ז (כדלהלן מד: – ע' בשו"ת אבני נזר או"ח יח, לג).

'לא חשו להם חכמים משום בישולי עכו"ם' – ששפתו הקדרות ואחר כך הדליק הגוי את האש (תורי"ד. וע' בר"ן פרוש אחר. וע"ע: פרי חדש יו"ד קיג; חו"א יו"ד סח, ח).

'תנו רבנן, עיר שיש בה עבודת כוכבים אסור ליכנס לתוכה... כל זמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום – אסור' – הראשונים הביאו מהירושלמי שלבן העיר מותר להכנס לתוכה, וכן לשיירה – מותר. רק לאורח שאינו מבני העיר – אסור.

ויש מי שכתב שאם דרים באותה עיר גם יהודים – מותר ללכת לשם ואין חשש שיחשדוהו שבא לעבוד. ואולם בירושלמי אין משמע כן.

ורבנו יונה ז"ל כתב שלא אסור לילך אלא בריד של עבודת כוכבים, לפי שהעובדים לה מתקבצים ובאים מכמה מקומות, ולפיכך אסור שלא יהא נראה כאחד מהם, הולך לסחורה לכבוד עכו"ם, אבל עיר שעושים בה יום איד ואין הולכים לשם משאר מקומות – לא מצינו שאסרו לילך לשם (מובא ברא"ש).

'ולא מתוכה לעיר אחרת' – נראה שרצה לומר: אפילו להכנס לתוכה כדי ללכת דרכה לעיר אחרת, ללא התעכבות בתוכה – גם כן אסור (רש"ש).

'ישב לו קוץ בפני עבודת כוכבים לא ישחה ויטלנה מפני שנראה כמשתחוה לעבודת כוכבים...' – מכאן דנו הפוסקים לאסור השתחויה או הסרת כובע בפני כומר או שר נוצרי שיש עמו צורת שתי וערב, הגם שכל כוונתו בהשתחויה זו מפני הכבוד ולא לשום עכו"ם שעמו (כן כתב באור זרוע, מובא בתרומת הדשן קצו).

ויש שדחו הראיה מפני שבאופן זה הדבר גלוי וידוע שמשתחוה משום שהוא שר ושליט, ואינו דומה למקרה חריג שישב לו קוץ או נתפזרו מעות. [כן צידד בתרומת הדשן שם לחלק. ואולם מסקנתו היא 'טוב ליוהר ולמנוע בכל היכולת מלהשתחוה נגדו בכי האי גוונא. דהשתחויה היא העבודה שחייב עליה כרת ומיתות ב"ד לכל ע"ז שבעולם אפילו אינה עבודתה בכך. וכן זכורני בימי חורפי שהכומר מפראוסין שהיה בווינא ממונה על כל הנכסים שהיו שם בפראוסין, וכל אותן הכומרים, שתי וערב קבוע להם בסרבולים – כשהיו היהודים באים אצלו בשביל עסקיהם, ידע שלא יכבדוהו בעבור התועבה שכנגדו בפניו, היה רגיל לכפול הסרבול ולכסותה כדי שיוכלו לכבדו'.]

יצריכא, דאי תנא קוץ... אבל מעיין דאיכא סכנה, דאי לא שתי מיית, אימא לא, צריכא – ואם

תאמר, יאמר מעיין וכל שכן השאר. יש לומר רק משום הייתור משמע לנו שמדובר במקום סכנה (ריטב"א. וע' באריכות במהרש"א, וראה בספר אבני זכרון (לקוטים עמ' רנה, מהדו' ירושלם תשנ"ב) באור מאת הרה"ק מלובלין ו"ל על 'מההרש"א דפרצופות').

– הר"ן צדד שמה שאמרו כאן 'סכנה' – לא סכנת נפש ממש, אלא שאפשר שאם לא ישתה עתה, שמה לא ימצא לשתות עד שימות. אבל כשיש סכנת חיים – מותר ואין אומרים בזה 'הרג ואל יעבור', כיון שהאיסור שאסרו – משום מראית העין הוא. (וע' בספר אור שמח עכו"ם ג,ח שהאריך בענין. וע' אמת ליעקב. וע' כיו"ב במובא להלן יז מחלוקת הפוסקים האם מותר במקום סכנה להיכנס לבית עכו"ם אם לאו, הגם שאיסורו משום החשד). ואולי אפשר לפרש באופן זה: כיון שיש סברת סכנה, שפעמים שאם לא ישתה ימות – סלקא דעתין שאין כאן חשש מראית העין והשד, כיון שהרואהו שותה סבור שעשה כן מפני הכרח שמירת הנפש, והו"א שלכך מותר בכל אופן, קמ"ל שאסור, ולעולם יש לומר שאין אסור אלא כשאין חשש סכנה ממש.

(ע"ב) 'לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות... ומעשה באחד שבלע נימא...' – התוס' כתבו שהסכנה בבליעתה, שמוצצת ליחה שבמעיו ומתגדלת שם. וזו לשון הג"ר גדליה לפשיץ (אביו של רבי

ישראל לפשיץ בעל פירוש תפארת ישראל על המשניות) בהגהותיו:

'זכמו כן אירע בזמן הזה בתלמיד אחד דבתוך למודו באמצע לילה תמיד נצטער ונתעלף, ולא ביום, ואמרו רופאים ששתה עלוקה במים בלא בדיקה, וביום שבעה מאכילתו, ובלילה דכבר נתעכל אכילתו – נושך ושותת בלבו וכדומה. והשקהו רופא סם ידוע עד שהקיא חתיכות חתיכות וחיה. סוד ה' ליראיו. המקום יצילנו. לכן יהדק שיניו בשתיתו בלילה, ואי משום סכנת שברירי ח"ו, יאמר כהכא...!'

'לא שנו אלא מעוטרות בוורד והדס דקא מיתהגי מריחא...' – ואם תאמר הלא אינו מתכוין לכך [וקיימא לן ברפ"ב דפסחים שאפילו אפשר לו לילך בדרך אחרת, אם אינו מתכוין מותר]. ויש לומר שמה אגב שהוא מתעכב שם לישא וליתן הרי לא ישים לב ויתכוין ליהנות, הלכך אסור (עפ"י רמב"ן).

מבואר מדברי הרמב"ן שהעובר במקום שיש בו ריח טוב של ע"ז, אם אינו רוצה להריח אלא נהנה על כרחו – מותר. וכן משמע בברכות (נג). 'היה מהלך בשוק של ע"ז, נתרצה להריח – הרי זה חוטא'. והוא הדין לשומע בהילוכו שיר של ע"ז, או רואה מראה יפה – כל שאינו מתכוין מותר (עפ"י חפץ חיים הל' לשה"ר ו,ה בהגהה. ותמה על מה שכתב בספר חכמת אדם (פד, טז) שצריך לאטום אזניו ונחיריו ולעצום עיניו).

*

ובדבר לעשות איזה שמחה בימי איד של הנכרים, אם הוא מצד אמונתם – אם בכונה מחמת שהוא יום איד – אסור מדינא, ואם בלא כוונה – יש לאסור מצד מראית העין. וסעודת מצוה כמילה ופדיון הבן – יש לעשות אפילו בימי איד שלהן, דאין לאסור בשביל מראית עין סעודה המחוייבת, אבל סעודת בר מצוה – טוב לדחות על יום אחר, ואף נישואין, יש לקבוע לכתחילה על יום אחר.

יום ראשון משנה שלהם, וכן טענקס-גיוונג (= יום מכונה באמריקה 'חג ההודיה') אין לאסור מדינא, אבל בעלי נפש יש להם להחמיר' (מתוך אגרות משה אה"ע ח"ב יג).

דף יב

יח. א. אלו איסורים אסרו חכמים בעבודת כוכבים משום החשד ומראית העין? האם אסרום גם כאשר אין אדם רואהו?

ב. אלו איסורים נאמרו בשתי מים מפני הסכנה?

א. כאמור, אסור להכנס לעיר של עכו"ם ביום אידם מפני החשד. וכן אסור לשחות בפני עכו"ם ליטול קוץ שנתחב ברגלו או ללקט מעותיו שנתפזרו, או לשתות מן המעיין המושך לפניה – אלא באופן שאינו נראה כמשתחוה לה, כגון שהיא מן הצד או מאחוריו. וכן אסור להניח פיו על פרצופות שלהם המקלחים מים – שנראה כמנשק.

הר"ן נסתפק האם אסור לשתות גם במקום סכנה ממשית.

במקום שאין אדם רואה, לדברי רב יהודה אמר רב – אסור, שכל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין, אפילו בהדרי חדרים אסור.

נחלקו הראשונים האם הלכה כדברי רב יהודה. (וראה בפירוט בביצה ט ובכתובות ט).

כיום מותר לכרוע על הברכים כשמנקים ריפפה וכד', שעתה הגויים אינם מתפללים באופן זה. ובאירופה היו המדקדקים נוהרים מזה (דברי חכמים יו"ד פ"ה, מהגרפ"ש והגר"ש"א שליט"א).

ב. אסור להניח פיו על גבי הסילון (=צינור) לשתות, וכן מן הנהרות ומן האגמים, ואפילו בידו אחת – שמא ישתה עלוקה ויסתכן. (אבל כששותה בשתי ידיו, משהה מעט את ידיו קודם שתיתו, ויראה אם יש שם עלוקה. רש"י). וכן אסור לשתות מים בלילה (אפילו מן הכלים. רש"י) משום סכנת שברירי (= עירוקן). השו"ע (סוף חו"מ) והרמ"א (יו"ד קטז) כתבו לאסור בלילה רק מן הנהרות והאגמים, משום עלוקה. (ע"ש בפרי חדש ובשו"ע הגר"ז שאוסרים אפילו כשינגם בכלי).

דפים יב – יג

יט. א. האם מותר לקנות ביריד בעיר שיש בה עבודת כוכבים? מה הדין בדיעבד, כשכבר קנה?
ב. האם מותר להנות לעובדי כוכבים בעבודתם, כגון על ידי תשלום מכס לעכו"ם בשעת קניית סחורה?
ג. האם מותר להריח בשמים ושאר דברים של עכו"ם?

א. שנינו, עיר שיש בה עבודת כוכבים והיו בה חנויות מעוטרות ושאינן מעוטרות, המעוטרות אסורות (לקנות בהן) ושאינן מעוטרות מותרות.

לדברי ריש לקיש (אליבא דחכמים, דלא כרבי נתן), אין איסור אלא במעוטרות בוורד והדס, משום שנהנה מעבודת כוכבים (שאותם בשמים דרך לשתחן לפני עכו"ם ואסורים בהנאה כדין תקרובת. רש"י). ולרבי יוחנן אסור אפילו מעוטרות בפירות, משום שמהנה לעכו"ם על ידי שגובים מכס בקנייתו לצרכיה (וכדברי רבי נתן, וסובר ריו"ח שחכמים אינם חולקים על כך). אבל בשאינן מעוטרות [שאינן נוטלים מהן מכס] – מותר, שאין הנאה מעכו"ם ולעכו"ם באותן חנויות.

בעל הבית המוכר שלא בקביעות, מותר לקנות ממנו ביריד של עכו"ם בהמה עבדים ושפחות, בתים שדות וכרמים [ולדברי רבי זירא מסתבר שעבד נכרי אסור, לפי שאין כל מצוה בקנייתו. אבל בשם ריש לקיש מסר רבין להתיר, וכן הסיק רב אשי] – שאין נוטלים ממנו מכס לעכו"ם, והרי ממעטם.

א. לפרש"י, כל זה מדובר ביום אידם, ולא אסרו לקנות ביום האיד אלא דבר שאינו מתקיים, שהמוכר שמח, אבל דבר המתקיים מותר, מלבד בחנויות המעוטות משום שנהנה או מהנה כנ"ל.

ויש מפרשים שלא ביום אידם [אבל ביום אידם ולפניו שלשה ימים אפשר שאסור לקנות מהם כלל], וביריד העשוי ליטול ממנו מכס לעבודת כוכבים (עפ"י פירוש רבנו מאיר המובא בתוס').

ב. הלכה כרבי יוחנן.

עבר וקנה באיסור – בהמה תיעקר (לפרש"י ור"ן: אסורה בהנאה, ואעפ"כ אין מעקרים אותה באופן שתעשה טריפה. והתוס' כתבו שמותר לעשותה טריפה, אלא די בעיקור שאינו מטריף, ואפשר גם שמותרת בהנאה); פירות כסות וכלים – ירקבו; מעות – יוליכו לים המלח (או לשאר נהרות אם ישחקם תחילה. תוס').

כתבו התוס' שלא אסרו המעות אלא לעצמו, משום קנס על שעבר איסור, אבל לאחרים – מותר. וישנם אופנים שאסורים מן הדין על הכל, משום חשש דמי עכו"ם. קנה מהם עבד, בין עבד ישראל בין עבד עכו"ם – גם אם קנה באיסור, אסור לעקרו.

ב. כאמור, ריש לקיש התיר לקנות מחנויות שביריד שנוטלים מהם מכס לעכו"ם, אעפ"י שגורם להם הנאה. ורבי יוחנן אסר, וכרבי נתן (וכן הלכה. פוסקים).

א. אפילו ריש לקיש לא התיר בהנאה יתירה שמהנה לעכו"ם, כגון בניית כותלו שנפל הסמוך לע"ז. ורבנו תם אמר שלא התיר ריש לקיש אלא באופן שיש בזיון לעכו"ם, כגון שפורע המכס מפני שאינו רוצה לשים עטרה על ראשו לכבודה (עפ"י תוס'. וע"ע חו"א י"ד סג, כח).

ב. יריד שכומרי עכו"ם נוטלים מכס מהמכירה מיד, לצורך בנין עבודת כוכבים – אסור לרבי יוחנן. ואף אם לא פירש לו להוסיף פשוט אחד לבנין אלא אחר שפירש לו הסכום אמר לו בסתם 'עוד פשוט' – נראה שאסור. והר' משה מקוצי כתב בספרו שבאמירת 'עוד פשוט' בסתם אפשר שמותר, כי שמא יתנגנו לעניי עכו"ם (מובא בתוס').

ג. אסור להנות מריח של עבודת כוכבים, וכגון בשמים שדרך להגניחם לה תקרובת כאמור, משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.

אפילו דברים שאינם מיועדים לריח, והרי ההרחה נחשבת הנאה שלא כדרך, איסורא מיהא איכא. ושמא אף לוקים על כך [משום שלא נאמר בתורה לשון 'אכילה' באיסור עבודה זרה] (עפ"י תוס').

דף יג

כ. א. ישראל שעשה עסק עם עכו"ם, האם מותר לאשרו בערכאותיהם? האם מותר לכהן לצאת מן הארץ כדי לדון ולערער עמהם, או להיטמא בבית הקברות לצורך זה?

ב. האם מותר לצאת מן הארץ ולהיטמא כדי ללמוד תורה או לישא אשה?

א. מותר לעלות בערכאותיהם עסקות שעשה עם העכו"ם, וכן מותר לצאת מן הארץ ולהיטמא בטומאת 'בית הפרס' דרבנן לצורך זה – מפני שהוא כמציל מידם. אבל ודאי לא הותר לכהן להטמא טומאה דאוריתא בשביל כן.